

SZABÓ RENÁTA

A Büdy család vámosatyai vára

A vár Vámosatya és Gelénes között található nagyjából féluton, a Csaronda és Mic folyó által körülölelt félszigeten. Az egykori folyómeder nyomai a jelenlegi terepszinten is szépen kirajzolódnak. A medren belül egy ligetes akácos található, a kőépületek és a várak területe már tisztázott. (1. kép)

A vár története

A Told nemzetségből¹ származó Büdy² család a XIII. században tűnt fel először az írott forrásokban, amikor a család Abaúj vármegyébe költözött.³ (2. kép) Bereg vármegyébe a XVI. század elején kerültek, amikor Büdy Mihály feleségül vette Ártándi Annát, Ártándi Pál országbíró és beregi ispán unokahúgát.⁴ Az országbíró halála után Büdy Mihály lett Bereg vármegye főispánja (1530–1546/7), ekkor vetette meg lábát a környéken. Atya faluban⁵ 1539-ben vásárolt először telket, Rozsályi Kun Miklós és Imre 80 forintért adta el neki birtokait.

1. kép – A vár madártávlatból (fotó: Fullár Zoltán)

¹ ENGEL PÁL: Magyarország világi archantológiája. 1301–1457. I. Budapest, 1996. História – MTA Történettudományi Intézete. 43.

² A család nevét általában „Büdy”-ként írják, bár Lehoczknál és Nagy Ivánnál „Büdi”-ként is előfordul. A vár nevénel még nagyobbak az ellentmondások. A korabeli források kizárólag Atia, Atya várként említik. A Büdy vár elnevezés csak később honosodott meg.

³ BOROVSZKY SAMU: Magyarország vármegyéi és városai. I. kötet. Budapest, 1896. „Apollo” Irodalmi és nyomdai részvénytársaság. 538.

⁴ BÁRÁNY ÁRTILA: Adalékok az Ártándiak családi történetéhez. Turul 2003, 76. sz. 1–2. 29.

⁵ Vámosatya település nevében a vámos előtagot a Szatmár megyei Atya községtől való megkülönböztetésül kapta. MEZŐ ANDRÁS – NÉMETH PÉTER: Szabolcs-Szatmár megye történelmi-etimológiai helyiségnévtára. Nyíregyháza, 1972. 134–135.

Egy évvel később 70 forintért megszerezte Guti László és Péter telkeit is.⁶ Özv. Büdy Mihályné egy 1549. évi birtokösszeírás szerint Bereg vármegye legnagyobb birtokosa volt.⁷ Férje valamikor 1545–47 környékén hunyhatott el, ugyanis egy 1545. évi iratban még szerepelt, hogy Atyán és a Zemplén megyei Zétényben jobbagytelkekbe iktatták.⁸ 1547. május 12-én a vittemborgai táborban írta meg I. Ferdinánd ifjabb Büdy Mihály főispáni kinevezését, amely levelet az atyai várban kapta kézhez.⁹ Ez az irat különös jelentőséggel bír mind a család, mind pedig a vár szempontjából, ugyanis ebből egyértelművé válik, hogy a vár 1547-re már felépült.

1557-ben Balassa Menyhért és Hagymási Kristóf Izabella királynő nevében megtámadták, és elfoglalták a várat. Pár éven belül átpartoltak a Habsburgok oldalára, és I. Ferdinánd visszaadta Büdy Mihálynak a várat.¹⁰ 1563. augusztus 4-én János Zsigmond megírta területigényét a Habsburgokkal szemben. Miután kérése elutasításra lett, hadat üzent, és az északkeleti várháborúk sora az erősséget is elérte. 1564 őszén Báthori István seregével az atyai várat is megtámadta.¹¹ Istvánffy Miklós XVII. századi krónikás szerint az atyai és a kovászói várat egy nap leforgása alatt „*elrontatván és tövéből kifordítatván*” kiméletlenül elpusztította.¹² Egy 1554. évi összeírás szerint Atya várához 80 magyar gyalogos és 50 magyar huszár tartozott,¹³ azonban a sík terepen nem volt sok esélyük az ostromlók

2. kép – A Büdi család címere a koronából növekvő egyszarvú. (BOROVSKY 1896, 537.)

⁶ LEHOCZKY TIVADAR: Bereg vármegye monográfiája. III. Ungvár, 1881. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája 30. [LEHOCZKY III. 1881.]

⁷ MAKSAY FERENC: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet. Budapest, 1990. Akadémiai Kiadó, 185.

⁸ JUAN CABELLO – SIMON ZOLTÁN: Egy vár Vámosatya határában. In: Tanulmányok a 80 éves Nováki Gyula tiszteletére. Szerk. Kovács Gyöngyi – Miklós Zsuzsa. Budapest, 2006. Históriaantik Könyvesház Kiadó, 55–70. [CABELLO – SIMON, 2006.]

⁹ CAROLUS WAGNER: Collectanea genealogico historica illustrium Hungariae familiarum, quae jam interciderunt. Posonii, Pestini, Lipsiae, 1802. 6; LEHOCZKY III. 1881, 31; CABELLO – SIMON, 2006. 65.

¹⁰ LEHOCZKY III. 1881. 31.

¹¹ LUKINICH IMRE: Az északkeleti várháborúk történetéhez. Második Közlemény. Hadtörténelmi Közlemények 1913, 14. sz. 595.

¹² ISTVÁNYFFY MIKLÓS: Regni hungarici historia. Köln, 1685. [ISTVÁNYFFY, 1685.]; ISTVÁNYFFY MIKLÓS: Magyarok dolgairol írt históriája I/2 – Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Budapest, 2003. Balassi Kiadó, 363. [ISTVÁNYFFY, 2003.]

¹³ TAKÁTS SÁNDOR: A magyar gyalogság megalakulása. Budapest, 1908. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 265.

szemben. A források megemlítik, hogy Büdy Mihály és családja minden ingóságukkal szabadon távozhattak, ráadásul a támadók még szekereket is biztosítottak értékeik elszállításához.¹⁴

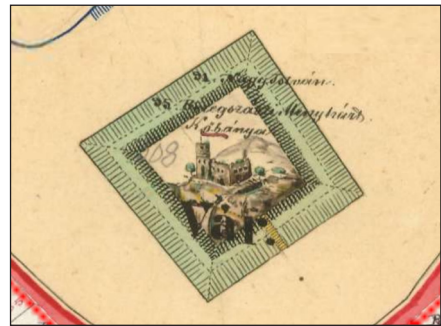
1567-ben tatárok törtek be a térségbe, a várat már ekkor sem említik,¹⁵ 1579-ben egy, a Büdy család birtokait összegző királyi adománylevélben pedig romvárként szerepelt.¹⁶ 1599-ben tűnt fel utoljára oklevélben Büdy János, Mihály unokája, akinek halála után férfiágon kihalt a család.¹⁷ Egy 1638 körül keletkezett oklevélben a leányági örökösök egymás között felosztották a romvár területét,¹⁸ ezután a források már nem említik a várhelyet.

Képi források tekintetében ismereteink meglehetősen hiányosak. Az egyetlen korabeli térkép, amelyen szerepel az erősség, az a Zsámboky János nyomán, Ortelius Abraham által 1579-ben készített *Ungariae loca praecipua recens emendata atque edita, - per Iohannem Sambucum Pannonium, Imp. M.s Historicum*. 1579. elnevezésű, Királyi Magyarországot bemutató térképe. (3. kép)¹⁹ Ezen még szerepel „Atia” település mellett a várat jelölő szimbólum, meglehet, hogy még a vár pusztulása előtt jártak a térségben. Felmerülhet az is, hogy egy – általunk jelenleg nem ismert – korábbi felmérést használtak fel a térképhez. Hiteles korabeli ábrázolás ezenkívül eddig nem ismert.

Egy XIX. századi kataszteri térképen²⁰ a „Kőbánya” felirat a terület hasznosítására

3. kép – Ortelius Abraham – *Ungariae loca praecipua recens emendata atque edita, - per Iohannem Sambucum Pannonium, Imp. M.s Historicum*. 1579. évi térképén a feltüntetett vár (hivatkozás a lábjegyzetben)

4. kép – A várom ábrázolása egy 1865. évi kataszteri térképen (elérési hivatkozás: lábjegyzetben)

¹⁴ ISTVÁNFY, 1685. 290; LEHOCZKY III. 1881. 31; ISTVÁNFY, 2003. 363.

¹⁵ LEHOCZKY III. 1881. 32.

¹⁶ CABELLO – SIMON, 2006. 66.

¹⁷ NAGY IVÁN: Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 2. kötet Budapest, 1858. Beimel J. és Kozma Vazul, 92.; Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I–II. Szerk. ENTZ GÉZA. Budapest, 1986. Akadémiai Kiadó, 291. [SzSzMT I.]; CABELLO – SIMON, 2006. 66.

¹⁸ CABELLO – SIMON, 2006. 66.

¹⁹ Kép forrása: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/51757> (Utolsó letöltés: 2021.04.03.)

²⁰ Kép forrása: <http://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C43%2C44&bbox=2495939.3977977093%2C6139342.042809206%2C2496755.12420894%2C6139662.122865151> (Utolsó letöltés: 2022.12.14.)

utal annak ellenére, hogy a mai állapotához képest egészen ép épület látható. (4. kép) Emellett két név is leolvasható a rajzról: 94. Nagy István; 95. Beregszászi Menyhért, akik valószínűleg a térkép készítésének időpontjában, 1865-ben birtokolhatták a vár területét.²¹ A rossz minőségű rajzon jól látszik a nagyjából négyzet alaprajzú vár egy emeletes épületszárnyának két külső homlokzata, délkeleti oldalán egy, a vár fölé magasodó toronnyal. A vár körül szépen kirajzolódik a kettős árokrendszer is, a toronytól keletre egy sárga sáv figyelhető meg, ami a vár hídjaként értelmezhető.

A vár kutatástörténete

Először Lehoczky Tivadar készített leírást a várromról;²² a XIX. század végén, a XX. század elején megindult a vár iránti érdeklődés, készültek várleírások és emellett vár-rajzok is. Kiemelendő Sóvári Soós Elemér munkája, amely 1928-ban jelent meg.²³ Ebben számos látványos rajzot közölt, amelyek segítettek feleleveníteni az egykori épületeket, mára azonban, a kutatások után ez meghaladottá vált, reális alapjuk nincs. Az egyetlen, máig időtálló részletnek a kváderkövekből rakott kút felmérése mondható. Az ő eredményeit veszi át Gerő László *Várépítészetiünk* című várkorpusza,²⁴ Csorba Csaba adattára,²⁵ illetve a műemléki topográfia is.²⁶

Az első régészeti ásatásra 1965-ben került sor Csallány Dezső és Csiszár Árpád vezetésével. Munkájukról egy rövid összefoglalót jelentettek meg a *Régészeti Füzetekben*.²⁷ Kutatásaiknak köszönhetően megdőlni látszott a Soós által felvázolt négysarokbástyás, romantikus vár elmélete. 1995-ben Nováki Gyula vezetésével szintvonalas felmérés készült a romról, amelyet Juan Cabello és Simon Zoltán adott közre a vár történetét és az ásatási eredményeket feldolgozó cikkükben.²⁸ A múzeumi leletanyag és a történeti adatok alapján megállapították, hogy a vár nem lehet Árpád-kori, hanem azt a Büdy család építette 1539 és 1547 között. Ez nagyon fontos fordulópontra volt a kutatás kapcsán, hiszen egészen eddig a szakirodalom az erősséget Árpád-kori várként tüntette fel, a Büdy család építkezéseit pedig csak bővítésként tartották számon.

2006-ban a vámosatyai önkormányzat és Szász József polgármester tevékenységének köszönhetően megkezdődött az erősség helyének tisztázása, a falak tudományos vizsgálata és feltárása. Juan Cabello vezetésével 2006-ban, 2009-ben, 2010-ben és 2017-ben zajlottak régészeti kutatások, 2022 végére megtörtént a falak konzerválása, az elpusztult szakaszok helyreállítása és látogathatóvá tétele.²⁹ (5. kép)

²¹ Az adat hitelességét igazolja, hogy a vár műemléki védettsége előtt, 2005-ig is a fent említett családok tulajdonában volt a terület.

²² LEHOCZKY TIVADAR: Beregmegye műemlékei. Archaeologiai Közlemények, 1878. 12. sz. 91.

²³ SOÓS ELEMÉR: Vámosatya-vár története, hadi és mű leírása. Budapest, 1928.

²⁴ Várépítészetiünk. Szerk. GERŐ LÁSZLÓ. Budapest, 1975. Műszaki Könyvkiadó, 219.

²⁵ CSORBA CSABA: Adattár a X–XVII. századi alföldi várakról, várkastélyokról és erődítményekről. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1972 (1974) 188.

²⁶ SzSzMT I. 291.

²⁷ CSALLÁNY DEZSŐ – CSISZÁR ÁRPÁD: Jelentés. Régészeti Füzetek 1966. 19. sz. 86.

²⁸ CABELLO – SIMON, 2006.

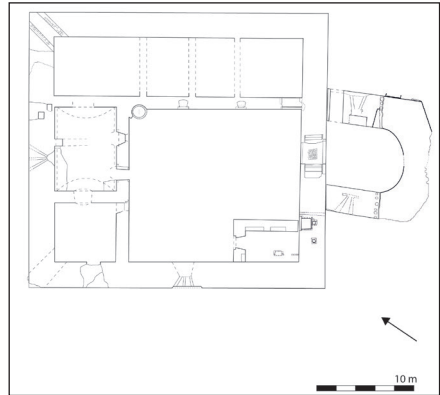
²⁹ Ezúton is szeretném megköszönni Juan Cabellonak a vár és a leletanyag feldolgozásának lehetőségét, azt a rengeteg támogatást és tanácsot, amit ennek során kaptam.

A várrom leírása³⁰

A vizes, mocsaras területen található vár 31×27 m alapterületű, sarkai pontosan az észak-déli és kelet-nyugati égtájak felé néznek. Az északi, a nyugati és a keleti sarok előtt, azokra merőlegesen épült, félköríves alaprajzú „ágyúbástyára”³¹ emlékeztető fa-föld szerkezetű objektumok maradványai húzódnak, amelyeket hasonló szerkezetű palánkfal köt össze.

A délkeleti oldalon egy ötszög alaprajzú torony épült, amely a várfalhoz tompaszögben csatlakozik. A torony árok felé eső – belül félköríves záródású – három falát, a megfigyelések alapján, az ostrom során teljesen lerombolták, köveit idővel elhordták. A torony bejárata az északkeleti falban, közvetlenül a délnyugati várfal mellett lett kialakítva. Földszinti terét téglából falazott dongaboltozattal fedték. Oldalfalainak középtengelyében, egymással szemben egy-egy kétágú lőrés maradványai találhatóak. A délnyugati falban lévő boltozati fiókban került kialakításra, míg az északkeleti fal lőrése egy kis falfülkébe lett beépítve. (6-7. kép) A helyiség oldalfalain, valamint a boltozatindításon is egységesen megmaradt a vékony, szürkésfehér színű vakolat. (8-9. kép)

E toronynak az udvarra vezető kapunyílását a fal teljes szélességében téglapadlóval borították. A nyílás déli oldalán a falmagban egy meredek lépcsőszerű kialakítás

5. kép – A belső vár eddig megtisztított és helyreállított falszakaszai (rajz: Szabó Renáta)

6-7. kép – A torony északkeleti oldalfalában feltárt kétágú lőrés maradványa a feltáráson és a helyreállítás után (fotó: Szabó Renáta)

³⁰ A 2017. évi kutatás után egy rövid összefoglaló jelent meg az eredményekről: SZABÓ RENÁTA: A vámosatyai Büd-vár. Várak, kastélyok, templomok Évkönyv 2018. 40–42. A várrom leírása fejezet a 2022. évi eredményekkel kibővített és átdolgozott változata.

³¹ A XVI. századi erődépítészetet taglaló cikkben Feld István elveti a bástya kifejezést, ugyanakkor a védmű használata inkább a teljes erődrendszerre érthető, mintsem egy-egy objektumra. Továbbá felhívja a figyelmet a pontos terminológia hiányára, ami azóta sem készült el. lásd. FELD ISTVÁN: Ágyúvédművek a 16. század első felének erődítményépítészetében. Studia Agrimensa 2008. 27. sz. 175.

8-9. kép – A torony feltárás közben és a helyreállítás után (fotó: Szabó Renáta)

látszik, amely öt lépcsőfokig követhető, majd egy pihenővel zárul. Mivel a torony belsőjében nem került elő más lépcsőre utaló nyom, valószínűleg ezen a falban kialakított lépcsőn tudták a torony emeletét megközelíteni.

A vár északnyugati és északkeleti falához épült a két „L” alakban összekapcsolódó, alápincézett, földszintes palotaszárny. Az udvar északi sarkában, a két palotaszárny találkozásánál helyezkedik el az ívesen faragott kváderekből rakott ciszterna, amelynek

10. kép – A kváderekből rakott ciszterna teljesen megtisztítva a törmeléktől (fotó: Szabó Renáta)

ma már csak az északi szárnyhoz kapcsolódó kövei maradtak meg. 2022-ben lehetőség nyílt a ciszterna hitelesítő feltárására is, kiderült, hogy a jelenlegi falkoronától 5 m mélyen van az alja. Tizenhárom körgyűrű alkotta egykor, ebből mára a felső hétnek csak a várfalhoz kapcsolódó kváderkövei maradtak meg, az alsó hat gyűrű teljesen ép. A ciszterna belső átmérője 150 cm, alját egy 130 cm átmérőjű malomkövel fedték le, kisméretű téglákkal kihézagolva. (10. kép) Érdekességképp elmondható, hogy az 1965. évi ásatási naplóban megemlítettek egy díszes reneszánsz tagozatú kút kávát, azonban az egyik napról a másikra eltűnt.³²

A fentmaradt archív fotó alapján a feltárás során a ciszterna alján minden bizonnyal ugyanazt a kávát találtuk meg, tehát 1965-ben csak visszadobták a kútba. (11. kép)

Az északnyugati palotaszárny egykor három, az északkeleti négy pincehelyiségből állt. A felmenő falak hiánya miatt a földszinti terek osztását pontosan nem lehet meghatározni. A pincének két lejárata volt. Az északnyugati palotaszárnyon feltárt lejárata

³² „...és ahogy a kutból kihuztuk azt a nagyon szép kútkávát, ott maradt az még a kut mellett, mert nem tudtuk azt mindjárt elszállítani, de mire mentünk volna érte, akkorára már ellopta egy atyai ember és eldugta valahová, biztosan beépítette valahova, valamelyik háznak az alapjába, vagy valamelyik istállóban az alapjába.” Beregi Múzeum Adattár, részlet az 1965. évi ásatási naplóból.

raton közlekedhettek, az északkeleti, jóval szélesebb és alacsonyabb nyílást valószínűleg csak a hordók és a termények leengedésére használták. A pincéket az udvari falban kialakított három kisméretű, rézsús kávájú ablak világította meg, amelyek egykor kőkeretesek voltak. Az északkeleti palotaszárny két pinceablakában a könyöklőpárkány, valamint a pincelejáróban a küszöbök maradványai is előkerültek.

Az udvar déli sarkában egy konyhaheleységet tártunk fel, amely utólag épült a várfalhoz. Bejárati nyílásának kőkerete, valamint küszöbköve nem maradt ránk –

azoknak csupán fészke rajzolódik ki. A helyiség falaiban három fülke került kialakításra, valamint egy, a várfalban kiépített kemence és két füstjárát.

A vár erődített jellegét mutatják a várfalakban kialakított lőrések is. A palotaszárnyakból és az udvarról minden irányba a fal középtengelyében egy-egy háromágú lőrés nyújtott védelmet.

11. kép – A ciszternában újból megtalált káva töredéke (fotó: Szabó Renáta)

A vár építéstörténeti vázlata

A vámosatyai Büdy várban zajló 1965., 2009–2010., valamint a 2017. évi ásátások eredményei, és a 2022. évben végzett műemléki megfigyelések alapján, továbbá az írott forrásokra támaszkodva érdemes a vár építéstörténetéről eddigi ismereteinket összefoglalni.³³

A várat valamikor 1539 és 1547 között kezdték el építeni a Büdy család megrendelésére.³⁴ Azt, hogy ezt Büdy Mihály, Bereg vármegye főispánja, vagy fia, ifjabb Büdy Mihály rendelte el, nem tudjuk pontosan.

Az építkezés kezdetén az építendő falak nyomvonalában nagyméretű cölöpkarókat ütöttek le a mocsaras területen (14. kép). Erre a cölöpalapozásra támasztották és húzták fel a vár külső-, és a két palotaszárny udvari falait is.³⁵ A palotaszárnyak pince és földszintből álltak. Ezzel egyidejűleg ásták ki a vár ciszternáját is. A négyzetes alaprajzú vár korábbi bejárata a délkeleti várfalban volt kialakítva.

A következő – nagy valószínűséggel egyetlen – építési fázis 1563 környékére tehető. Ifjabb Büdy Mihály valamikor 1560–1563 között kapta vissza I. Ferdinándtól az 1557-ben elfoglalt várát.³⁶ Az építkezés oka feltételezhetően az 1563 augusztusában kiadott pozsonyi

³³ Fontos megemlíteni, hogy a vár falai és belső elrendezése teljes mértékben a régészeti feltárásoknak köszönhetően vált ismertté.

³⁴ CABELLO – SIMON, 2006. 67.; JUAN CABELLO – SIMON ZOLTÁN: Egy vár Vámosatya határában. Műemlékvédelem 2007. 51. sz. 30–33.; Juan Cabello: A Büdi család vámosatyai vára. Várak Kastélyok Templomok 2008. 4/3. sz. 16–18.

³⁵ A várfal és palotaszárnyak falai kötésben épültek.

³⁶ LEHOCZKY III. 1881. 31.; SzSzMT I. 291; CABELLO – SIMON, 2006. 66.

jegyzék, amelyben János Zsigmond visszakövetelte birtokait, köztük a várat is. Egy esetleges támadás ellen ekkor építette ki a várat körülölelő, fa-föld szerkezetű „ágyúbástyákkal” megerősített palánkfalat.³⁷ A palánk szerkezetével kapcsolatban számos kérdés továbbra is megválaszolatlan. Helyenként megfigyelhető volt a cölöpsorok lenyomata, azonban nem maradt meg olyan épségében, hogy ebből a palánk szerkezetét rekonstruálni lehetne. A palánk – ahogy a nyugati sarkon beigazolódott – összekapcsolódik a vár sarkain található „ágyúbástyákkal”, amelyeket a palánkkal egy időben készíthettek. Erről többet jelenleg nem tudunk, mivel az „ágyúbástyák” területén még nem zajlott feltárás.

Ugyanakkor, a vár bejáratát is megerősítették úgy, hogy a külső oldala elé egy tornyot építettek. A torony földszintjét dongaboltozattal fedték, az emeleten négyzetes padló-téglákat használtak. A torony területén belül nem került elő lépcsőre utaló nyom. Az emeletre feltehetően, az eredeti bejárat nyíláshoz kapcsolódó délkeleti várfalban, az egykori kapu helyén kialakított lépcsőn juthattak fel. Az udvar déli sarkában található konyhahelyiség építésére is ekkor kerülhetett sor.

A vár pusztulása az 1564. évi ostrom során következett be.³⁸ A kutatások bebizonyították, hogy a várat a déli és a nyugati oldalról lőtték. A keletkezett pusztulási rétegek a vár déli sarka előtt, a torony leszakadt boltozata alatt, továbbá az udvar járószintje felett voltak megfigyelhetők. Ezekben a rétegekben megmaradtak a korabeli használati tárgyak, az összedőlt szemes és csempés kályhák, az elhagyott apró, fémből készült harcászati, viseleti elemek és az összetört edények maradványai. Szintén az ostrom kiváló bizonyítéka a torony délnyugati, kidőlt falából fémkereső műszer segítségével napvilágot látott két ágyúgolyó is.³⁹ A magasabban húzódó, földes-aprókőves rétegekben láthatjuk, hogyan vált a leégett vár maradéka az idő martalékává.

A vár leletanyaga

A régészeti ásatások és műemléki helyreállítás alatt összegyűjtött leletanyag igen változatos képet mutat. A lelőhely kora újkori használatát és a leletanyagot az írásos források és a tárgyak stílár vizsgálatára alapján könnyen lehet keltezni. Datálás szempontjából a legszerencsésebb leletek az érmék, mindegyik évszámossal példány, egy Zsigmond, lengyel királyhoz (1506–1548), a többi pedig I. Ferdinándhoz (1526–1564) köthető⁴⁰ (12. kép). A vár építészeti töredékei egy, a korszakban átlagosnak mondható mintát mutatnak, többségük nyílászokeret, ajtó- és ablakkeretek töredékei.⁴¹

Az eddig ismert leletanyag leginkább szemet gyönyörködtető példányai a kályha-csempék. Képi világuk szintén a környék váraiban megjelenő tendenciákhoz illeszkedik.

³⁷ LUKINICH IMRE: Az északi várháborúk történetéhez. Első Közlemény. Hadtörténelmi Közlemények 1913. 14. sz. 375; 380; CABELLO – SIMON, 2006. 66.

³⁸ ISTVÁNFY, 1685. 290.; LEHOCZKY III. 1881. 31.; CABELLO – SIMON, 2006. 66.

³⁹ Ezúton is szeretném megköszönni Busák Sándor, Busák Tibor és Virágos János önkéntes fémkeresősöknek a kitarató munkájukat.

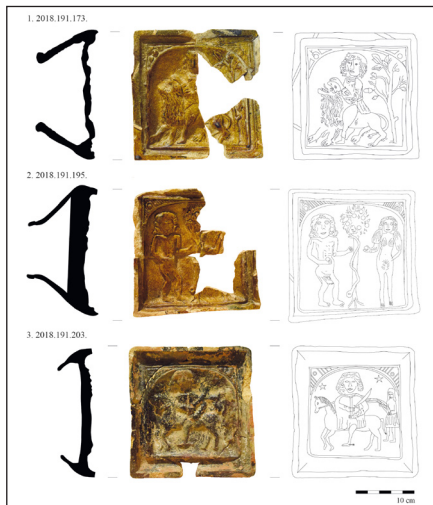
⁴⁰ Itt szeretném megköszönni a nyíregyházi Jósza András Múzeum restaurátorainak, Dankóné Németh Erikának, Havasi Dóra Zitának, Szmolár Editnek és Takácsné Varga Ágnesnek a segítségét.

⁴¹ Részletes feldolgozását lásd: SZABÓ RENÁTA: Reneszánsz kőfaragványok a vámosatjai Büdi várból. A Veszprémi Lackó Dezső Múzeum Évkönyve 2022. 30. sz. 329–350.

12. kép – A várból előkerült és restaurált érmék. 1. érme: KIPICKI, EDMUND: Ilustrowany skorowidz pieniedzy polsich i z Polska związanych/Część 1.1 Teksty Poz. 1-7058. Polskie Towarzystwo Numizmatyczne – Zarząd Główny. Warsaw, 1995. 410; 2-9. érmék: HUSZÁR LAJOS: Müzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Budapest, 1979. Corvina Kiadó. 935 [H]; UNGER EMIL: Magyar éremhatározó I-II. Budapest, 1980. Ajtósi Dürer Kiadó. 745.a; 10. érme: H 964. (fotó: Szabó Renáta)

13. kép – Bibliai jeleneteket ábrázoló kályhacsempék (fotó és rajz: Szabó Renáta)

kedik. A várak kályháinak motívumkincsét általában befolyásolta a vár földrajzi elhelyezkedése, tulajdonosának ízlése és hitvilága egyaránt. Ebben az esetben nem nehéz eldönteni, hogy kihez köthető a kályhák megrendelése, Bereg vármegye főispánja és felesége, Oláh Anna hitű katolikusok voltak. Az esztergomi érsekhez rokon szálak fűzték a családot, ugyanakkor a munkácsi római katolikus, Szent Márton tiszteletére emelt templom 1567. évi újjáépítése is az ő nevékhöz köthető.⁴² Így nem lehet véletlen, hogy kályhájukhoz is vallási témájú csempéket választottak, amelyeket egyszerű, növényi motívumos csempés kályhákkal egészítettek ki. A vallási témájú csempéken megelevenedik Sámson harca az oroszlánnal, Szent Márton alakja, ahogy köpenyét egy koldusra teríti, illetve a paradicsomi bűnbeesés jelenete is (13. kép). A kályhacsempékről elmondható, hogy motívumkincsük szervesen kapcsolódik a XVI. századi kályhacsempéken kialakult díszítőstílushoz, amelynek előképei és mintái a Magyar Királyság területén, leginkább Budától keletre, számos variációban fordulnak elő. A figurális csempék tekintetében talán legközelebb a királyházi Nyalábvárhoz állhatott az erősség.⁴³

⁴² PAPP SZILÁRD: Munkács (Мукачеве), Szent Márton-plébániatemplom. In: Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Szerk. Kollár Tibor. Nyíregyháza, 2013. 391.

⁴³ PROHNENKO, IGOR – ZHYLENKO, MÁRIA – MOIZHES, VOLODIMIR: Korolevo castle of Nyaláb. *Archaeologica Historica* 2016. 41/1. sz. 273–299.

14. kép – A torony délnyugati keresztmetszete az alapozási szintváltásnál megjelenő cölöphelyekkel (fotó: Szabó Renáta)

Zárszó

A 2022. évi helyreállítás után az erősség ma már autóval is megközelíthető, a belső vár területe a gáztól megtisztított és kényelmesen körbejárható. A várakon kívül több pad található, ideális szabadtéri kirándulási helyszín minden korosztály számára.